

VU Research Portal

Erfzonde?

ten Brinke, H.

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

ten Brinke, H. (2018). *Erfzonde? Onvermijdelijkheid en verantwoordelijkheid*. [, Vrije Universiteit Amsterdam]. Kok Boekencentrum Academic.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	1
1.1	<i>Durch Adams Fall</i>	1
1.2	Een openstaande vraag	4
1.2.1	Inleiding	4
1.2.2	Drie modellen	5
1.2.3	Nederlandse protestantse ontwerpen	10
1.3	Vraagstelling	13
1.4	Methode	14
1.5	Criteria	17
I.	HISTORISCH-THEOLOGISCH DEEL	21
2	AUGUSTINUS	23
2.1	Inleiding	23
2.2	Morele verantwoordelijkheid	24
2.2.1	Dwingende noodzaak	24
2.2.2	Vrijwillig	26
2.2.3	Schuld	29
2.2.4	In Adam	32
2.3	De oorsprong van de zielen	37
2.3.1	Tegenover het manicheïsme: plotiniaanse kleuring	38
2.3.2	Origenes	43
2.3.3	Tegenover het pelagianisme: zonde in Adam	44
2.4	Terugblik	51
2.4.1	Tegen het fatalisme	51
2.4.2	Vrijheid	53
2.4.3	Adam en wij	54
2.5	Conclusies	58
3	ANSELMUS VAN CANTERBURY	59
3.1	Inleiding	59
3.2	Morele verantwoordelijkheid	61
3.3	Adam en wij	67
3.4	Terugblik	70
3.4.1	Adam en wij	71
3.4.2	Morele verantwoordelijkheid	72
3.5	Conclusies	74
4	JOHANNES CALVIJN	77
4.1	Inleiding	77
4.2	Morele verantwoordelijkheid	78

4.2.1	Ervaren schuld.....	79
4.2.2	Noodzakelijkheid en dwang	83
4.2.3	Adam en wij	86
4.2.4	Na Calvijn: de gereformeerde orthodoxie	97
4.3	Terugblik	105
4.3.1	Ervaren schuld.....	105
4.3.2	Noodzakelijkheid en dwang	107
4.3.3	Adam en wij	109
4.4	Conclusies	111
II. BIJBELS-THEOLOGISCH DEEL		113
5	GENESIS	115
5.1	Inleiding.....	115
5.2	Vragen	115
5.3	Historie?	120
5.3.1	Drie opties	120
5.3.2	Historiografische intentie	122
5.3.3	Letterlijk?	124
5.3.4	Conclusie	126
5.4	Adam	128
5.4.1	Individu of collectief?	128
5.4.2	Adam binnen het paleo-antropologische schema?	132
5.5	Adams zonde	134
5.5.1	De tuin.....	134
5.5.2	De slang.....	135
5.5.3	Goed en kwaad kennen	137
5.5.4	Zondeval?.....	139
5.5.5	Zondeval en evolutie	141
5.6	De gevolgen.....	143
5.6.1	Verbroken gemeenschap	143
5.6.2	De dood.....	146
5.6.3	De groei van de zonde.....	150
5.7	Terugblik: Genesis en de evolutietheorie	152
5.8	Conclusies	154
6	COLLECTIEVE STRAFFEN.....	157
6.1	Inleiding.....	157
6.2	Modellen.....	157
6.2.1	Van collectief naar individueel?.....	158
6.2.2	Ruler punishment?.....	161
6.2.3	Corporate personality?	165
6.2.4	'Huis' als moreel collectief	167
6.3	Collectieve straffen binnen de <i>bēt 'āb</i>	171
6.3.1	De <i>bēt 'āb</i> in eigenlijke zin	171
6.3.2	De <i>bēt 'āb</i> in metaforische zin	176

6.3.3	Onrijpe druiven en stompe tanden.....	181
6.3.4	Balans.....	185
6.4	Adams nageslacht.....	188
6.5	Conclusies.....	190
7	PAULUS.....	193
7.1	Inleiding.....	193
7.2	Onvermijdelijk zondaren.....	194
7.2.1	Heiden en Jood (Romeinen 1-3).....	194
7.2.2	Het gebod en de zonde (Romeinen 7:7-12).....	195
7.2.3	Strijd tussen het goede en het kwade (Romeinen 7:13-26).....	201
7.3	Schuldige zondaren.....	207
7.3.1	Romeinen 1:18-21.....	207
7.3.2	Romeinen 2:14-16.....	212
7.3.3	Efeze 2:3.....	216
7.4	De rol van Adam.....	220
7.4.1	Paulus' Adam.....	221
7.4.2	1 Korinthe 15.....	224
7.4.3	Romeinen 5:12-21.....	227
7.5	Conclusies.....	238
III. SYSTEMATISCH-THEOLOGISCH DEEL.....		241
8	ONVERMIJDELIJKHEID.....	243
8.1	Inleiding.....	243
8.2	Een zondige natuur?.....	243
8.3	De mens is 'vlees'.....	251
8.4	Antropologische verheldering?.....	256
8.4.1	Inleiding.....	256
8.4.2	Søren Kierkegaard.....	258
8.4.3	Reinhold Niebuhr.....	260
8.4.4	Paul Ricœur.....	263
8.4.5	Wolfhart Pannenberg.....	267
8.4.6	Evaluatie: dispositie en identiteit.....	269
8.5	De geschiedenis van de zonde.....	275
8.5.1	Een historische zondeval.....	275
8.5.2	Adams zonde en de zonde van de mensheid.....	281
8.6	Conclusies.....	288
9	VERANTWOORDELIJKHEID.....	291
9.1	Inleiding.....	291
9.2	Erfschuld?.....	294
9.2.1	Schuldig.....	294
9.2.2	Toerekeningsgrond.....	296
9.2.3	Indirecte toerekening?.....	299
9.2.4	Conclusie.....	303

9.3	Morele verantwoordelijkheid: willen	305
9.3.1	Inleiding	305
9.3.2	Het principe van de alternatieve mogelijkheden	307
9.3.3	De structuur van de menselijke wil	309
9.3.4	Verantwoordelijkheid nemen	312
9.3.5	Niet-gewilde zonden	319
9.3.6	Conclusie	326
9.4	Morele verantwoordelijkheid: weten	327
9.4.1	Ge-weten?	327
9.4.2	‘Hoewel zij God kennen’	330
9.4.3	Conclusie	333
9.5	Neurowetenschappelijk determinisme en morele verantwoordelijkheid	335
9.6	Conclusies	340
10	NABESCHOUWING	343
10.1	Terugblik	343
10.2	Het antwoord op het manicheïsme: verantwoordelijkheid	345
10.3	Het antwoord op het pelagianisme: onvermijdelijkheid	348
	SAMENVATTING.....	351
	SUMMARY.....	359
	RÉSUMÉ.....	367
	LITERATUURLIJST	375
	TEKSTREGISTER.....	400
	NAMENREGISTER.....	404
	TREFWOORDENREGISTER	407
	CURRICULUM VITAE.....	409